

ТУРИЗМ КОРХОНАЛАРИДА “ЯШИЛ” ИННОВАЦИЯЛАРДАН Фойдаланишнинг молиявий механизми

doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss3/a15

Рузобаева Наргиза Хакимовна -

*Инвестиция ва инновациялар кафедраси доц.в.б.
Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти*

Аннотация. Мақолада туризм корхоналарида яшил инновациялардан фойдаланишни ривожлантиришнинг молиявий механизми асослаб берилган. Туризм бизнесини ривожлантириш учун молиявий механизм зарур ва муҳим, бу соҳага инновацион ёндашувларни муваффақиятли жорий этилиши эса уни бошқа тармоқларга нисбатан ривожланиш динамикасидан юқори бўлишини ҳамда ички ва ташқи бозорда ҳам юқори рақобатбардошлигини таъминлайди.

Калит сўзлар: Яшил инновацион самарадорлик, яшил инновация, молиявий механизм, молиявий ривожланиш, молиявий барқарорлик

ФИНАНСОВЫЙ МЕХАНИЗМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ “ЗЕЛЕННЫХ” ИННОВАЦИЙ В ТУРИСТСКИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Рузобаева Наргиза Хакимовна -

*и.о. доцент кафедры «Инвестиции и инновации»,
Самаркандский институт экономики и сервиса*

Аннотация. В статье обоснован финансовый механизм развития использования зеленых инноваций в туристских предприятиях. Финансовый механизм необходим и важен для развития туристического бизнеса, а успешное внедрение инновационных подходов в этот сектор обеспечивает его более высокую динамику развития по сравнению с другими секторами и высокую конкурентоспособность на внутреннем и внешнем рынках.

Ключевые слова: Эффективность зеленых инноваций, зеленые инновации, финансовый механизм, финансовое развитие, финансовая устойчивость.

FINANCIAL MECHANISM OF USING GREEN INNOVATIONS IN TOURIST ENTERPRISES

Ruzibaeva Nargiza Khakimovna-

*associate professor, department of investment and innovation,
Samarkand Institute of Economics and Service*

Abstract. The financial mechanism for the development of the use of green innovations in tourist enterprises is justified in the article. A financial mechanism is necessary and important for the development of the tourism business, and the successful introduction of innovative approaches to this sector ensures that it is higher than the dynamics of development in comparison to other sectors and highly competitive in the domestic and foreign markets.

Key words: Green innovation efficiency, green innovation, financial mechanism, financial development, financial stability.

Кириш. 2030 йилга бориб Ўзбекистонда иссиқхона газлари чиқиндилари ЯИМ бирлигига 35 фоизга камайиши керак. Париж келишуви доирасидаги бу улкан мажбурият 2022 йил 22 ноябрда яқунланган БМТнинг Иқлим ўзгариши бўйича доиравий конвенцияси (COP-27) иштирокчиларининг 27-конференциясида яна бир бор тасдиқланди. Бундай иқтисодий тараққиётга, Ўзбекистон ҳукуматининг фикрича, яшил иқтисодиёт тамойилларини жорий этиш орқали эришилади. Бу йўналишда иқтисодиётнинг барча тармоқларида кам углеродли ривожланиш ва ресурсларни тежаш, самарали ва экологик тоза технологияларни жорий этиш устувор ҳисобланади[1]. Амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, ҳар қандай имтиёزلарни бериш, дастурларни жорий этишга “яшил” молиялаштиришни ривожлантириш орқали эришиш мумкин.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Турли контекстларда “молиявий механизм” атамаси ишлатилиши мумкин, ammo уларнинг барчаси бир хил асосий тушунчани англатади. Молиявий механизм тушунчаси кенг бўлиб, турли характердаги молиявий воситаларни ўз ичига олади. Умуман олганда, биз молиявий механизмни молиявий ресурсларни етказиб берувчи томонидан уларга муҳтож бўлган ташкилотларга тақдим этиш усуллари сифатида белгилашимиз мумкин, бу капиталнинг тикланиши, кутилаётган даромадлар, мулк ҳуқуқи ва бошқалар нуқтаи назаридан жуда бошқача оқибатларга олиб келиши мумкин. Ушбу таъсирлар туфайли баъзи механизмлар бошқарув, мулкчилик тузилиши, фаолият соҳаси ва бошқалар нуқтаи назаридан ҳар хил хусусиятларга эга бўлган ташкилотларга кўпроқ ёки камроқ мос келиши мумкин.

Молиявий механизм туризм корхоналари иқтисодий механизмнинг бир қисмини ўз ичига олади, у молиявий муносабатларни ташкил этишнинг ўзаро боғлиқ турлари ва шакллари, молиявий ресурсларни шакллантириш жараёни, туризм соҳаси субъектларининг муайян мақсадлари учун мўлжалланган маблағларни шакллантириш ва улардан фойдаланиш шартлари ва усуллари мажмуи билан ифодаланади.

В.М.Родионованинг[2] фикрича, “молиявий механизм – молиявий муносабатларни ташкил этиш турлари, шакллари тўплами, молиявий ресурсларни шакллантириш ва улардан фойдаланишнинг ўзига хос усуллари ва уларни миқдорий аниқлаш усуллари дидир”. Бу ерда молиявий механизм тушунчасининг иқтисодий моҳияти ёритилганини кўришимиз мумкин.

Б.А. Райзберг[3]нинг фикрича, молиявий механизм – бу иқтисодий механизмнинг ажралмас қисми, иқтисодий жараёнлар ва муносабатларни тартибга солувчи рағбатлантирувчи воситалар, шакллар ва усуллар тўплами дидир. Молиявий механизмга биринчи навбатда нархлар, солиқлар, божлар, имтиёзлар, жарималар, санкциялар, субсидиялар, банк кредити ва депозит фоизлари, чегирма ставкаси, тарифлар киради. Келтириб ўтилган таърифдан шуни тушунишимиз мумкинки, ҳар қандай корхона фаолиятида ўзига хос услублар ва воситалар ёрдамида молиявий механизмни қўлланилиш жараёни батафсил ёритилган.

Г.Лютенченконинг[4] талқинида эса молиявий механизм маблағларни яратиш ва улардан фойдаланиш жараёнларини режалаштириш, назорат қилиш, мониторинг қилиш ва баҳолашнинг адекват усуллари ва воситаларини аниқлашга асосланган. Молиявий механизмни талқин қилишнинг бундай ёндашуви дастурни бошқаришда фойдаланиш учун кўпроқ мос келади, чунки молиявий механизмнинг ифодаси сифатида такрор ишлаб чиқариш ва молия сектори муносабатларидаги соф молиявий муносабатларга эътибор бермаслиги муҳимроқ.

Молиявий механизмлар тушунчаси кенг бўлиб, турли характердаги молиявий воситаларни ўз ичига олади. Умуман олганда, молиявий механизмлар провайдер томонидан молиявий ресурсларга муҳтож бўлган ташкилотларга тақдим этиш усуллари сифатида белгиланиши мумкин, бу эса капиталнинг тикланиши, кутилаётган даромадлар, мулк ҳуқуқи ва бошқалар нуқтаи назаридан жуда бошқача таъсир кўрсатиши мумкинлигини F.Kilonzi ва T.Ota[5]лар ёритган.

Р.Яблукванинг[6] таъкидлашича, молиявий механизм - бу иқтисодий қонунлар талабларига мувофиқ давлат томонидан ўрнатилган ишлаб чиқаришнинг якуний натижаларига

самарали таъсир кўрсатиш мақсадида молиявий муносабатлар ва маблағларнинг ўзаро таъсирини ташкил этишга мўлжалланган корхонадаги молиявий бошқарув тизимидир.

Л.Л.Дробозинанинг[7] фикрича, молиявий механизм - бу давлат томонидан ўрнатилган молиявий муносабатларни ташкил этиш шакллари, турлари ва усуллари тизими. Биз бу ерда асосан давлат молиявий механизмнинг асосини кўришимиз мумкинлиги қайд этилган.

Ю.А. Венедиктов ва А.М. Черепяхинларни[8] фикрига эътиборимизни қаратсак, молиявий механизм – бу молиявий ресурсларни режалаштириш, уларни бошқариш, ресурсларни тўплаш, тақсимлаш ва улардан фойдаланишни ҳисобга олиш ва назорат қилишнинг ўзаро боғлиқ тизимидир, шунингдек молиявий муносабатлар иштирокчиларининг молиявий-хўжалик фаолияти шартларига риоя қилишлари учун жавобгарлиги ҳақидаги фикрни билдиришганини кўришимиз мумкин.

О.Д. Василик ва К.В. Павлюклар[9] эса молиявий механизм - бу жамиятнинг иқтисодий ва ижтимоий ривожланиши учун қулай шароит яратиш учун фойдаланиладиган молиявий ресурсларни шакллантириш ва улардан фойдаланиш шакллари ва усуллари тўплами дидир - деган фикрни олға суришган.

Яна бир иқтисодчи олим С.В.Барулин [10] молиявий механизмни “молия тизимининг тўлақонли фаолият юритишини ҳамда давлат ва хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий сиёсатини амалга оширишни таъминлашга мўлжалланган, молиявий ресурсларни, давлат ва хусусий даромадларни шакллантириш ва улардан фойдаланиш элементлари, шакллари, усуллари ва воситалари мажмуи” деб таърифлайди.

Олимларнинг ишларини ўрганиш шуни кўрсатадики, бугунги кунда иқтисодчилар молиявий механизм бўйича турли фаолият соҳалари ва соҳалари билан боғлиқ ҳолда илмий тадқиқотлар олиб бормоқдалар ва корхоналарнинг молиявий механизми масалалари ҳар томонлама ёритилган. Молиявий механизм муаммоларига оид турли адабий манбалари таҳлилига кўра, туризм корхоналарида самарадорликка эришиш учун унинг шакл ва усуллари корпорациялар ривожланишининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда турли ёндашувларни бирлаштиришни талаб қилади. Ҳозирги босқичда ушбу йўналиш энг долзарб ҳисобланади, чунки бундай шароитларда корпорацияларнинг молиявий ресурслари ва уларни бошқариш муҳим аҳамиятга эга.

Молиявий механизм деганда корхона, ташкилот ёки дастур ўз фаолиятини давом эттириши учун зарур бўлган маблағни олиш усули тушунилади. Масалан, туризм корхоналари бун-

дай маблағни турли воситалар, жумладан хизматлар ва маҳсулотларни сотишдан, шунингдек кредитлар ёки акцияларни сотишдан олинган даромадлар орқали оладилар. Ҳукуматнинг молиявий механизми одатда солиқлар ёки аҳолидан ресурсларни олишнинг бошқа воситаларидан келиб чиқади, кейинчалик улар турли агентликлар ва дастурларни молиялаштириш учун ишлатилади.

Тадқиқот методологияси. Мақолада абстракт-мантиқий фикрлаш, қиёсий таҳлил, тизимли ёндашув, маълумотларни гуруҳлаш усулларида фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Молиявий механизм бизнес, ассоциация ёки дастур ўз фаолиятини давом эттириш учун зарур бўлган маблағни олиш йўлига ишора қилади. Масалан, хусусий тадбиркорлик субъектлари одатда бундай маблағни турли хил воситалар, шу жумладан маъмурият ва объектлар таклифи, кредитлар ёки акцияларни таклиф қилишдан олинган даромадлар орқали олади. Бундай тенденциялар кенг жамоатчиликни ўз саъй-ҳаракатларини яшил жараёнлар ва технологияларга қаратишга ва яшил технология инновацияларини ривожлантиришга ёрдам беради. Асосий рақобатбардошликни кучайтириш учун кичик, ўрта ва хусусий корхоналар ўзларини яшил технологиялар инновацияси тараққиётини рағбатлантиришга мажбур қилдилар.

Молиявий миқёснинг кенгайиши билан молия институтлари стратегик ривожланаётган корхоналар учун қанча кўп кредит маблағлари ажратса, жамият учун шунча кўп маблағлар мавжуд бўлади, яъни стратегик ривожланаётган корхоналарнинг кредит олиш имкониятлари ошади ва шунга мос равишда жараёнлар, технологиялар ва маҳсулотларга илмий тадқиқот инвестициялари ошади. Бу жараёнда корхоналар технология тозалиги ва маҳсулотнинг янгилигига кўпроқ эътибор қаратмоқда. Ўзларининг яхши имиджини сақлаб қолиш учун улар молиявий институтлардан кўпроқ кредит маблағларини олиш учун яшил технология инновациясини рағбатлантиришда давом этадилар ва шу билан яхши доирани шакллантирадилар. Бироқ, молиявий миқёснинг кенгайиши молиявий тизимни янада мураккаблаштиради, натижада барқарорликни пасайтиради ва маблағларни назорат қилишда қийинчилик туғдиради. Шунинг учун маълум миқдордаги жисмоний капитални инвестиция қилиш учун расмийлаштириш керак бўлади, бу молиявий ривожланишнинг имконият қиймати сифатида қаралади.

Молиявий миқёс ҳаддан ташқари кенгайтирилганда, молиявий капиталнинг маржинал маҳсулоти имконият қийматидан паст бўлиши

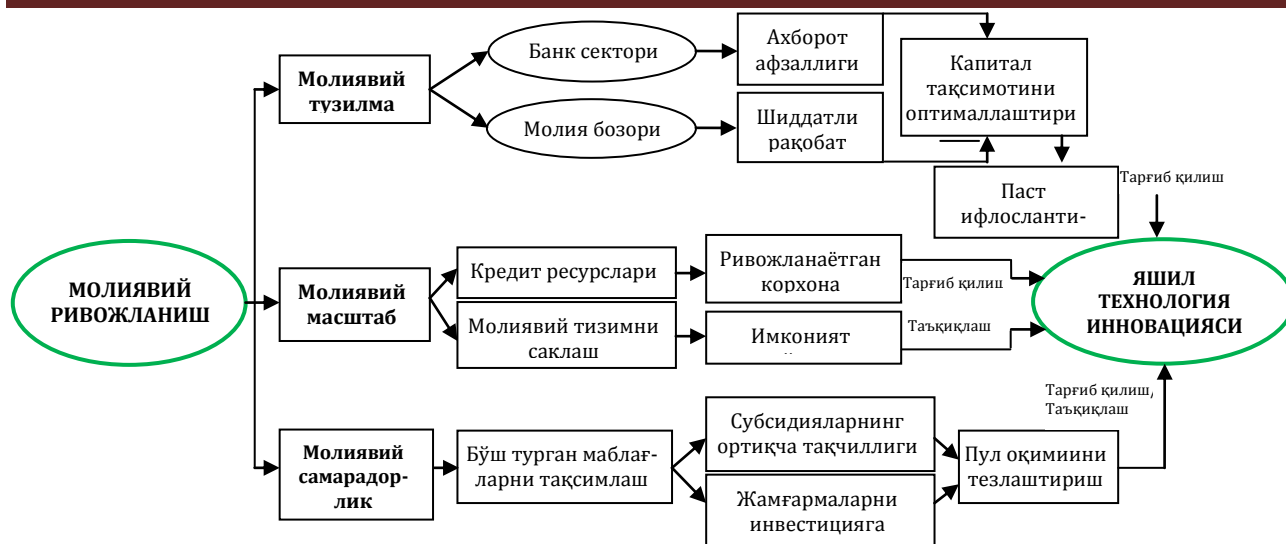
мумкин ва тақчиллик ҳодисаси юзага келади, чунки компаниялар кутилган капитал миқдорини ололмайдилар. Молиявий чекловлар туфайли корпоратив яшил технология инновацияси кейинчалик салбий таъсир кўрсатади.

Молиявий самарадорлик минтақада молиявий ресурсларни тақсимлаш ва улардан фойдаланишнинг ўлчов кўрсаткичларидан биридир. Молиявий самарадорликни ошириш капитал оқимини тезлаштириши мумкин. Молия тизими бўш турган ижтимоий маблағлардан самарали фойдаланиш, маблағларни жамлаш ва уларни оқилона тақсимлашга қодир, шунинг учун у иқтисодий ва ижтимоий ривожланишни энг юқори даражада ишлатишга ёрдам беради.

Молия тизимининг функцияси аста-секин профицитдан тақчилликни субсидиялашдан жамғармаларга инвестицияга ўтганлиги сабабли, молиявий самарадорлик жамғармаларни инвестицияга айлантириш қобилияти ва самарадорлигини акс эттириши мумкин. Молиявий самарадорликни ошириш корхоналар томонидан анъанавий технология инновациялари учун зарур бўлган капитал қўйилмаларни қондиришга, шунингдек, яшил технология инновацияларини амалга ошириш учун ортиқча маблағларни захиралашга ёрдам беради. Инвестицияларнинг ушбу қисми корхоналарнинг яшил технология инновацияларига молиявий самарадорлик келтирган қўшимча имтиёзлар сифатида қаралади. Молиявий самарадорликнинг ошиши корхоналарнинг илмий-тадқиқот ишларига ишончини ошириши ва уларни яшил технологияни жасорат билан инновация қилиш ва ривожлантиришга ундаши мумкин.

Молия тизимининг ривожланиши молиялаштириш самарадорлигини оширади, капитал айланмасини тезлаштиради ва яшил технология инновацияларини рағбатлантиради. Молиявий тизим молиявий маблағлар ва ижтимоий ресурсларни тақсимлашда ифлосланиш даражаси паст бўлган корхоналар ва яшил инновацион лойиҳаларни афзал кўради. Шунингдек, у энергияни кўп талаб қиладиган корхоналарни ишлаб чиқариш жараёнларини яхшилашга ёрдам беради ва ривожланаётган корхоналарни яшил ривожланиш концепцияси билан инновацион фаолиятни амалга ошириш учун қўллаб-қувватлайди.

Аксинча, молиявий тизим корхоналарнинг яшил технология инновацияларини ривожлантиришда молиявий чекловларни ташкил этувчи имконият харажатларини ҳам келтириши мумкин. 1-расмда туризм корхоналарида молиявий ривожланишнинг яшил технология инновацияларига таъсир қилиш механизми кўрсатилган.

1-расм. Туризм корхоналарида молиявий ривожланиш механизми ва яшил технология инновацияси

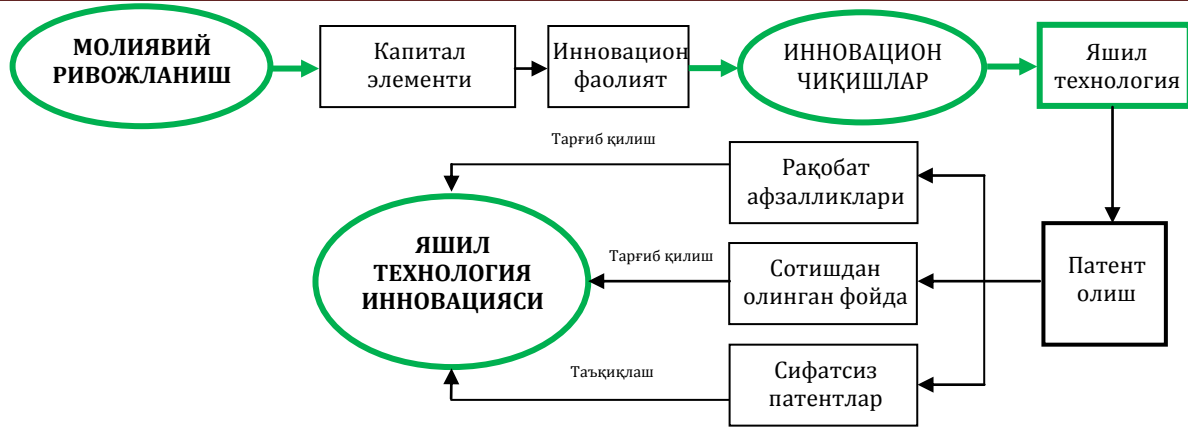
Манба: муаллиф ишланмаси.

Молия тизими корхоналарнинг технологик илмий тадқиқот ишларига сармоя киритишни оширади ва уларнинг инновацион илмий тадқиқот фаолиятини рағбатлантиради. Банк сектори рисклардан қочиш хусусиятларига эга бўлганлиги сабабли, технологик инновациялар ва илмий тадқиқот лойиҳалари учун кредитларни кўриб чиқиш қатъийдир.

Бироқ, молия бозори юқори хавф ва юқори рентабелликка эга бўлган технологик илмий тадқиқот лойиҳаларига кўпроқ қизиқиш билдиради ва технологик капитал кредитларни сарфлашга тайёр. Иккаласининг инновацион маҳсулотга таъсири бошқача. Молиявий миқёснинг кенгайиши технологик инновациялар учун кўпроқ етарли илмий тадқиқот маблағларини таъминлаши, технологик инновацион корхонанинг хатоларга чидамлилиқ даражасини маълум даражада яхшилаши ва инновацион ишлаб чиқаришни осонлаштириши мумкин. Молиявий самарадорликни ошириш капитал айланмасини тезлаштириши, корхоналарнинг инновацион фаолиятда дуч келадиган молиявий чекловлар муаммоларини ҳал қилиши ва инновацион ҳамда самарали ишлаб чиқаришга эришиши мумкин. Илғор технология эҳтиёжларини қондириш ва ҳукуматнинг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича мажбурий қоидаларига риоя қилиш учун кўпроқ инновацион маҳсулотга эга бўлган компаниялар яшил инновацион маҳсулотларни ривожлантиришга эътибор қаратадилар, чунки улар ўзлари учун рақобатдош устунликка эга бўлишлари ва баъзи қолақ корхоналарнинг яшил технология жараёнини назорат қилишлари мумкин, чунки улар ўзлари учун рақобатдош устунликка эга бўлишлари мумкин, шунингдек, инновацион маҳсулотларни қайта сотиш орқали баъзи қолақ корхоналарнинг яшил технология

жараёнини назорат қилишлари ва шу билан яшил технология инновацияларига таъсир кўрсатишлари мумкин.

Инновацион маҳсулотларни ўлчашнинг ягона стандарти мавжуд эмаслиги сабабли, баъзи корхоналар ўзларининг инновацион маҳсулотини ҳисоблашда ишлаб чиқариш натижаларини саралаш ўрнига миқдорга интилишади ва шунинг учун ҳам баъзи паст сифатли инновациялар статистикага киритилган. Ушбу турдаги инновацион маҳсулот нафақат компаниянинг технологик илмий тадқиқот ишларига ижобий таъсир кўрсатмайди, балки сифатсиз ва паст технология таркиби туфайли компаниянинг капитал ва меҳнат инвестицияларини исроф қилади ва яшил технология инновациясининг ривожланишига салбий таъсир кўрсатади. Юқоридаги таҳлилга кўра, инновацион маҳсулот молиявий ривожланиш ва яшил технология инновацияси ўртасида воситачилик таъсирига эга бўлиши мумкин, яъни молиявий ривожланиш инновацион ишлаб чиқариш орқали яшил технология инновациясига таъсир қилади. 2-расмда туризм корхоналарида инновацион маҳсулотнинг воситачилик таъсири механизми кўрсатилган. Академик ҳамжамиятда атроф-муҳитни тартибга солиш ва яшил технология инновацияларининг таъсири ҳақида бир-бирига зид қарашлар мавжуд. Бир томондан, яшил иқтисодийни рағбатлантириш ва барқарор ривожланишга эришиш учун оз сонли компаниялар ўзларининг ички машиналари ва жараёнларини ижтимоий масъулият ҳисси билан ўзгартирадилар, аммо уларнинг тўғридан-тўғри мақсади аслида фойда кўришдир ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш қоидаларига жавоб берадиган трансформация уларнинг фойдасига зарар етказди.

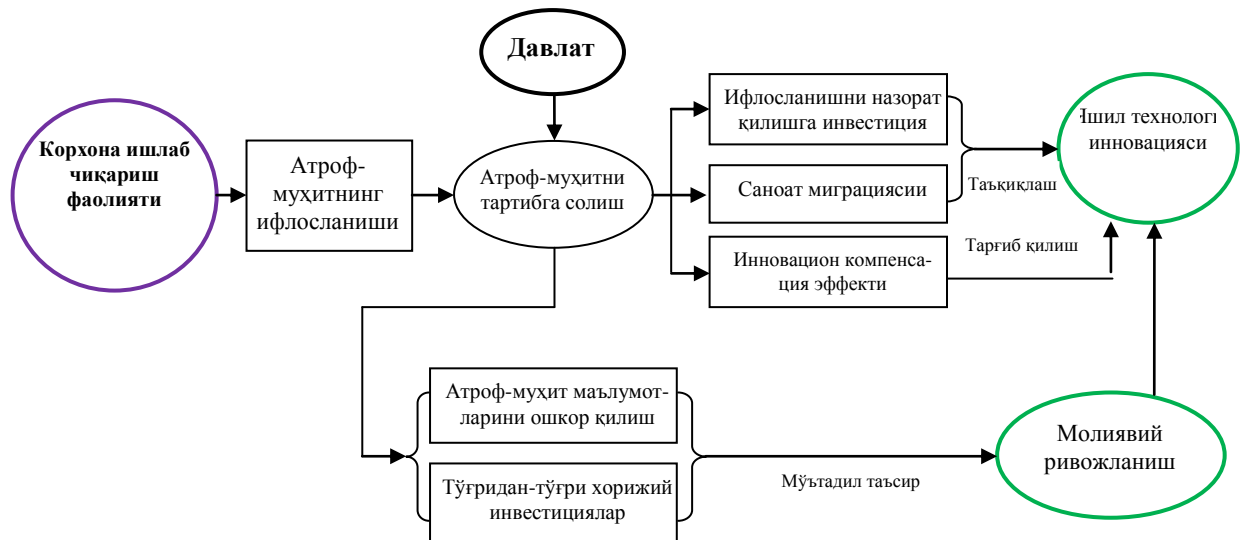

2-расм. Туризм корхоналарида инновацион махсулотнинг воситачилик механизми
 Манба: муаллиф ишланмаси.

Шунинг учун кўпчилик корхоналар атроф-муҳитни тартибга солиш талабларига онгли равишда риоя қилишни хоҳламайдилар. Шу сабабли кўплаб ҳукуматлар тегишли қонунлар ва қоидаларни киритадилар ҳам корхоналарнинг ишлаб чиқариш ва эксплуатация фаолиятини тартибга солиш учун мажбурий чоралар кўрадилар. КЎК учун атроф-муҳитни тартибга солиш корхоналарнинг ифлосланишини назорат қилиш харажатларини оширади ва самарали инвестициялар ва инновацион фаолиятга қўшимча таъсир кўрсатади. Харажатларнинг оғирлашишига дуч келган корхоналар атроф-муҳитнинг уйғунлигини таъминлаш ва яхши ташқи имиджни сақлаб қолиш учун атроф-муҳитнинг ифлосланишини назорат қилади. Шу билан бир-

га, компаниялар учун яшил технологик технологияларни ривожлантиришга катта маблағ сарфлаш кўпинча қийин бўлади ва баъзи компаниялар ҳатто ифлослантирувчи саноатларни ўтказадилар ва кучли атроф-муҳитни тартибга солувчи ҳудудлардан узоқлашадилар, бу минтақадаги илмий тадқиқот ва инновацияларнинг ҳаётлигига таъсир қилади ва яшил технологияларнинг ривожланишига ва инновациялар самардорлигини оширишга ёрдам бермайди.

Атроф-муҳитни тартибга солиш инновацион компенсация таъсирига эга, бу патентланган технологияни тадқиқ қилиш ва ривожлантириш, яшил технология тараққиёти ва эмиссияни камайтириш технологиясини тарқатиш учун қулайдир.

3-расм. Атроф муҳитни тартибга солишнинг мўътадил таъсир механизми
 Манба: муаллиф ишланмаси.

Компенсация имтиёзлари атроф-муҳитни тартибга солиш корхоналарга олиб келадиган қўшимча харажатларни қоплаши ва яшил технология инновациясига ижобий таъсир кўрсатиши мумкин. Яшил технология инновацияси давлат махсулотининг хусусиятларига эга ва унинг ижтимоий фойдаси индивидуал фойдадан кўра

каттароқдир. Корхоналарнинг яшил технология инновациялари натижасида юзага келган молиялаштиришдаги бўшлиқни қоплаш учун ҳукуматлар ушбу турдаги корхоналарнинг жараёнлари, технологиялари ва махсулотлари учун интеллектуал мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилишни кучайтиради, солиқ имтиёзлари бўйича ва бош-

қалар учун имтиёзли сиёсатлар бериш, корхоналарни қиймат яратишга эришишда қўллаб-қувватлаш учун рағбатлантирувчи экологик тартибга солиш сиёсатини қабул қилиш, корхоналарнинг яшил технология инновацияларини рағбатлантириш ва ижтимоий имтиёзларни яхшилаш ва ресурсларни оптимал тақсимлашга эътибор қаратиш.

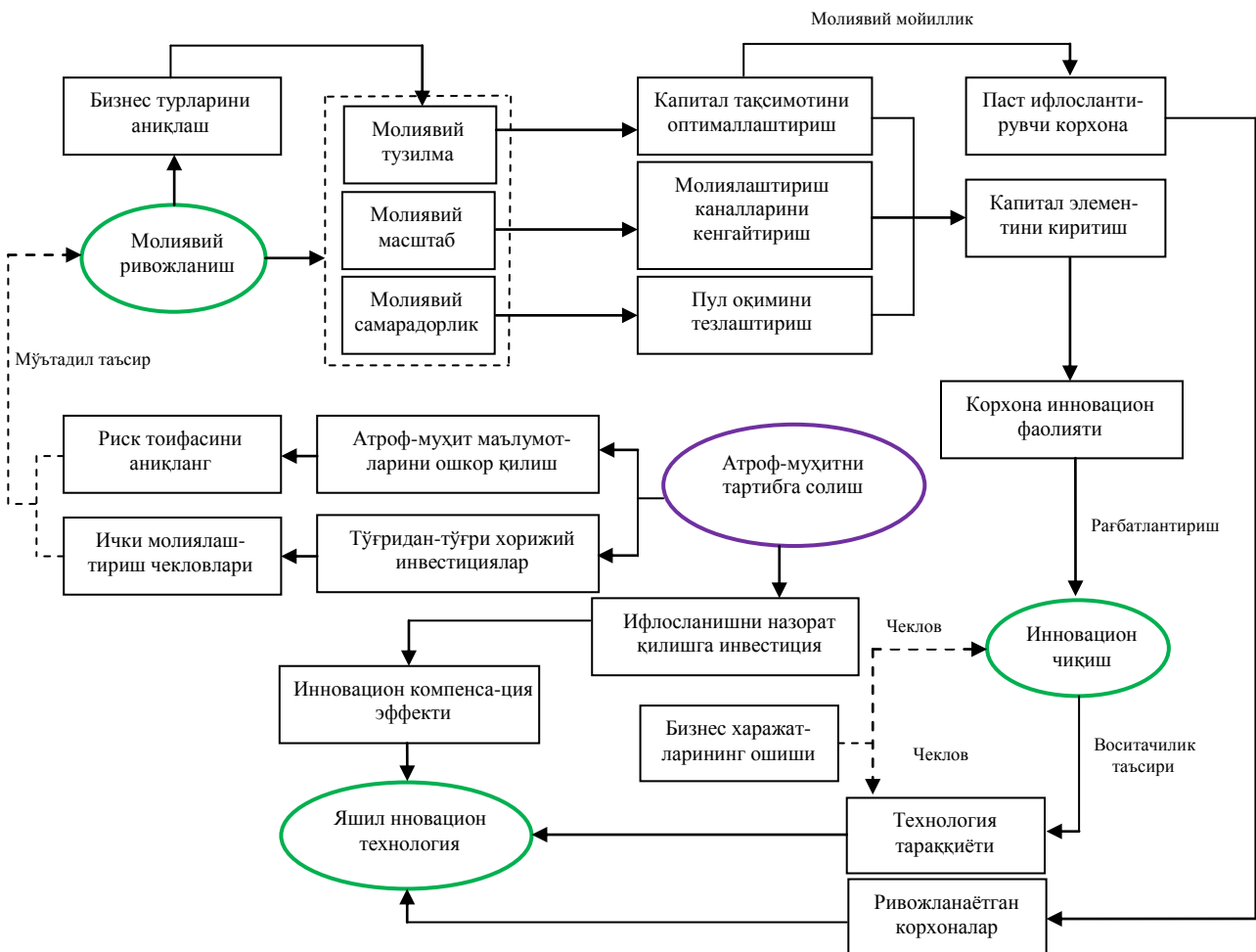
3-расмда атроф-муҳитни тартибга солиш механизми ва яшил технология инновацияси акс эттирилган.

Атроф-муҳитни тартибга солиш ва молиявий ривожланиш ўртасидаги муносабатлар аста-секин адабиётларда пайдо бўлди [11], чунки атроф-муҳитни тартибга солиш лойиҳалар ва бизнес турларини аниқлаш учун молиявий тизимга кучли туртки беради.

Биринчидан, корхоналарни ҳукумат томонидан чиқарилган атроф-муҳитни муҳофаза қилиш сиёсатини амалга оширишга ундаш учун атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўлими корхоналарнинг экологик фаолияти устидан назоратни кучайтиради ва корхоналарни рўйхатга олиш ва қайта молиялаштириш учун қатъий экологик назорат қоидаларини ишлаб чиқади.

Компаниялар банк секторидан ёки молия бозоридан маблағ тўплайдими, улар молиявий тизимга инвестицион рискларни баҳолаш учун асос бўлиши учун ички атроф-муҳит маълумотларини ошкор қилишлари ва атроф-муҳит маълумотлари асосида энергия истеъмоли ва ифлосланиши паст бўлган компанияларни самарали аниқлаш учун ички атроф-муҳит маълумотларини ошкор қилишлари керак, шу тариқа яшил технология илмий тадқиқот ишларини молиялаштириш эҳтиёжларини қондиришади.

Иккинчидан, ҳукумат ривожланаётган компаниялар учун атроф-муҳитни муҳофаза қилиш зинапояларини ўрнатиши мумкин, бунда ишлаб чиқариши атроф-муҳитга камроқ зарар етказадиган компаниялар атроф-муҳитни муҳофаза қилиш босқичида юқорироқ деб таснифланади. Бозорга кириш учун ривожланаётган корхоналар маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича техник кўрсатмаларни тақдим этишлари керак. Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўлимлари ишлаб чиқариш жараёнининг атроф-муҳитга таъсири даражасини баҳолаши ва баҳолаш натижаларига кўра ривожланаётган корхоналарни иэрархик тарзда таснифлаши мумкин.

4-расм. Туризм корхоналарида молиявий ривожланиш механизми, атроф-муҳитни тартибга солиш ва яшил технология инновацияси

Манба: муаллиф ишланмаси.

Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш зинапояси кейинчалик кенг жамоатчиликка эълон қилиниши мумкин ва молиявий тизим учун ривожланаётган компанияларнинг кредит квотаси ҳақида ҳукм чиқариш учун муҳим мезон бўлиши мумкин. Зинапояда юқорироқ бўлган корхоналар яшил технология инновацияси ва уларнинг ривожланишини қўллаб-қувватловчи молиявий маблағларни олиш эҳтимоли кўпроқ бўлади.

Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар оқими ички маблағларнинг етишмаслигини тўлдириши ва жадал иқтисодий ривожланиш туфайли молиявий тизимга босимни енгиллаштириши мумкин, аммо у бир қатор экологик муаммоларни ҳам келтириб чиқаради. Баъзи хусусий корхоналар ва кичик ва ўрта корхоналар молиялаштиришда қийинчиликларга дуч келиши мумкинлиги сабабли, тўғридан-тўғри инвестициялар уларга катта ёрдам беради, аммо фойда олиш мақсадида киритилган тўғридан-тўғри инвестицияларнинг аксарияти юқори энергия сарфлайдиган ва юқори ифлослантирувчи саноат корхоналарини молиявий қўллаб-қувватлашни танлайди, бу эса экологик муҳитнинг бузилишига олиб келади. Шундай қилиб, атроф-муҳитни тартибга солиш чегарани кўтариши, ушбу турдаги тўғридан-тўғри инвестицияларнинг Ўзбекистонга киришини чеклаши, юқори сифатли тўғридан-тўғри инвестицияларни жорий этиши ва истиқболли яшил технология инновацияларига махсус маблағларни киритиши мумкин. Шу билан бирга, у молия тизимини ривожлантиришга ёрдам бериши, молия тизимини ислоҳ қилишни кучайтириши, молиявий самарадорликни ошириши, ички молиялаштириш чекловларини енгиллаштириши ва турли корхоналарнинг хорижий маблағларга бўлган талабининг долзарблигини камайтириши мумкин. Юқоридаги таҳлилга асосланиб, 4-расмда кўрсатилганидек, атроф-муҳитни тартибга солиш,

молиявий ривожланиш ва яшил технология инновациясининг таъсир механизми расмини чизади. Шу асосда биз атроф-муҳитни тартибга солиш, молиявий ривожланиш ва яшил технология инновацияси ўртасидаги ўзаро таъсир механизмини саралашимиз мумкин.

Хулоса ва таклифлар. Юқоридаги тадқиқот ва таҳлиллар орқали қуйидаги хулосалар чиқарилади.

Биринчидан, молиявий тузилма, молиявий миқёс ва молиявий самарадорликнинг яшил технология инновацияларига турлича таъсирга эга. Банк сектори ҳукмрон бўлган жорий молиявий тузилма яшил технология инновациясини тезлаштиришда ижобий аҳамият касб этади, молиявий миқёс ва молиявий самарадорлик эса яшил технология инновацияси билан салбий боғлиқдир. Бундан ташқари, атроф-муҳитни тартибга солиш молиявий тузилма ва яшил технология инновацияси ўртасида ижобий модератив таъсирга эга ва молиявий самарадорлик ва яшил технология инновацияси ўртасида салбий таъсир кўрсатади, аммо молиявий миқёс ва яшил технология инновацияси ўртасида мўътадил таъсир кўрсатмайди.

Иккинчидан, инновацион ишлаб чиқариш ва яшил технология инновацияси ўртасида салбий боғлиқлик мавжуд. Бундан ташқари, инновацион маҳсулот молиявий тузилма, молиявий миқёс ва молиявий самарадорлик ва яшил технология инновацияси ўртасида воситачилик таъсирига эга.

Учинчидан, атроф-муҳитни тартибга солиш молиявий ривожланиш, инновацион ишлаб чиқариш ва яшил технология инновацияси ўртасида интеграциялашган чегарага эга. Атроф-муҳитни тартибга солишни яхшилаш билан молиявий тузилма инновацион ишлаб чиқаришни қисқартириш шаклида яшил технология инновацияларини рағбатлантириши мумкин.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. <https://anhor.uz/uz/economy/tadbirkorlarning-jashil-k-maqi/>
2. Финансы / [В.М. Родионова, В.Я.Вавилов, Л.И. Гончаренко и др.]; под ред. В.М. Родионовой. - М.: Финансы и статистика, 1995. - с. 432.
3. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А.Райзберг, Л.Ш.Лозовский, Е.Б.Стародубцев. -2-е изд., испр. - М.: ИНФРА-М, 1999. - С.369.
4. Ganna Lytvynchenko. Financial Mechanism as a Part of Programme Management / Procedia - Social and Behavioral Sciences 230 (2016) 198 – 203
5. Kilonzi, F. & Ota, T. (2019). Influence of cultural contexts on the appreciation of different cultural ecosystem services based on social network analysis. *One Ecosystem*, 4, e33368.
6. Яблукова Р.З. Финансовый менеджмент. – Проспект, 2004. С. 56.
7. Дробозина Л.Л. Финансовая система. – М.: ЮНИТИ, 2004. С. 117
8. Венедиктов Ю.А., Черепяхин А.М. Финансовые санкции в системе управления. –М.: Финансы и статистика, 1985. – С.12
9. Василик О.Д. Державні фінанси України [підручник] / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. – с. 608.
10. Барулин С. В., Барулина Е. В. К вопросу о сущности финансов: новый взгляд на дискуссионную проблему // Финансы. 2007. No 7. С. 55—58.
11. Zhao J., Zhao Z., Zhang H., 2021. The impact of growth, energy and financial development on environmental pollution in China: new evidence from a spatial econometric analysis. *Energy Econ.* 93. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2019.104506>.